

МОДЕЛЬ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В роботі наведені розміри сільськогосподарського підприємства з виробництва органічної продукції. Розраховані оптимальні параметри виробництва продукції у підприємстві. Автором проведена оцінка конкурентоспроможності пшениці за інтенсивною технологією та на основі органічного виробництва. Надані пропозиції щодо активізації органічного руху з боку виробників.

The paper presents the size of an agricultural enterprise for the production of organic products. The optimum parameters of the production at the plant are calculated. The author assessed the competitiveness of wheat by intensive technology, and based on organic production. Suggestions to enhance the organic movement by farmers are provided.

Ключові слова: органічне виробництво, сільськогосподарські підприємства, конкурентоспроможність виробництва.

Вступ. Розвиток сталого виробництва в аграрному секторі в світі обумовив формування органічного руху на Україні. Органічне виробництво створено у 90-х роках на Європейському просторі й поширюється з кожним роком щодо обсягів споживання та збільшення асортименту органічних видів продукції. Адже існує попит на продукцію, необхідно задовольнити його пропозицією за всіма встановленими умовами. З цього приводу сільськогосподарські землі мають високий потенціал щодо їх переведення в землі для органічного призначення. Процес адаптування сільськогосподарських земель до органічного виробництва проходить поступово, враховуючи його особливості в Україні: відсутність достатньої кількості офіційно-зарєєстрованих сертифікаційних центрів, несформований внутрішній попит на продукцію, нерозвиненість ринкової інфраструктури, складність забезпечення всіх технологічних вимог вирощування продукції. Ситуація погіршується й тим, що висока ціна реалізації на органічну продукцію, порівняно із звичайною, стримує зростання попиту на неї. У дитячому харчуванні ціна на той же самий обсяг продукції, наприклад на яловичину, птицю, молоко, сири, кефір, соки та рис відповідно перевищують звичайну відповідно у 8,8; 5,28; 5,5; 5,2; 14,0; 2,6 та 4,7 рази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Є. В. Мілованов при дослідженні питань формування органічного руху вказує на більшість соціальних прямих недоліків, які й впливають на затримання розвитку цього процесу: відсутність дотацій, невизнання продукції як органічної, труднощі при зберіганні та реалізації на оптові ринки [4, с. 37]. В той же час В.М. Сучкова визначає, що українська органічна продукція потенційно має вищу конкурентоспроможність, оскільки її мінімальна ціна, порогом якої є рівень собівартості, є нижчою за мінімальну ціну органічної продукції європейських країн [26, с. 110]. Проведені власні дослідження [1–3] та аналіз органічного виробництва у Європі, здійснений О. В. Ходеківською та С. Г. Корчинською [7], надав можливість розрахувати модель підприємства, що буде забезпечувати виробництво конкурентоспроможної органічної продукції.

Мета дослідження. Обґрунтувати розміри сільськогосподарського підприємства та встановити оптимальні параметри виробництва для забезпечення конкурентоспроможності продукції.

Постановка завдання. Згідно з поставленою метою були визначені наступні завдання: навести особливості господарювання у підприємстві, що займається виробництвом органічного виду продукції; обґрунтувати розміри підприємства; визначити оптимальні параметри використання ресурсів; розрахувати конкурентоспроможність продукції на прикладі пшениці.

Об'єктом дослідження є економічні умови та механізм формування органічного виробництва у сільськогосподарському підприємстві. Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних питань забезпечення конкурентного виробництва органічної продукції.

Результати. Задля врахування переваг органічного розвитку виробництво повинно бути спрямоване на застосування закритого типу виробничого процесу, а саме розвиток диверсифікаційних процесів та завоювання нового ринку. Така позиція дозволить господарствам зайняти своє місце на ринку, що тільки починає набирати оберти. Закритий тип виробництва надасть можливість зменшити виробничу собівартість за рахунок використання та контролювання власних матеріальних ресурсів, які відповідають всім принципам органічного руху: використання лише органічних добрив, відсутність стимуляторів та біодобавок у кормі тварин. Використання власної лабораторії якості більш удосконалив організацію процесу органічного виробництва. З одного боку недоліком закритої системи організації виробничого процесу являється низька товарність продукції, з іншого боку продукція, що спрямована на власні потреби господарства, знижує собівартість виробництва, тим самим підвищуючи показники конкурентоспроможності продукції.

Органічне виробництво, при великих витратах на сертифікацію продукції, надає можливість сільськогосподарським підприємствам відмовитись від кредитування у пікові періоди, а при закритому циклі виробництва забезпечуватиме процес вирощування продукції власними матеріальними фондами. Залишається питання щодо розмірів виробництва окремих видів продукції та структури товарної продукції.

Дані щодо розмірів виробництва розраховані для сільськогосподарських підприємств, спеціалізація яких є зерно-м'ясною, середній розмір сільськогосподарських угідь дорівнюватиме 5500 га.

Таблиця 1

Модель розмірів сільськогосподарського підприємства з виробництва конкурентоспроможної органічної продукції

Показники	Проект
Валова продукція у порівняних цінах 2005 р; тис. грн.	11180,7
у т.ч. рослинництва	6222
тваринництва	4958,7
Товарна продукція, тис. грн.	78487,7
у т.ч. рослинництва	47921
тваринництва	30566,7
Прибуток від реалізації, тис. грн.	21326,1
Кількість робітників, чол.	160
Площа сільськогосподарських угідь, га	5504
у т.ч. рілля	5276
пасовища	56
сінокоси	172
Кількість тварин, ум. голів	1523
Виробництво продукції, ц	
пшениця	20154,3
жито	21420
молоко	11328
приросту ВРХ	3377,5
приросту свиней	1525

Умови органічного виробництва вимагають чіткого дотримання та контролю не лише технологій, але й використання органічної сировини. Тому, для підвищення конкурентоспроможності тваринництва, яка потенційно є затратною галуззю, балансова ув'язка виробництва визначається на основі потреб у кормах та плановій урожайності сільськогосподарської продукції. У структурі кормів враховані пшениця, ячмінь, кукурудза, горох, коренеплоди, сіно, сінаж, силос, соломка, шрот соняшниковий, обрат, трав'яне борошно. Для забезпечення належного рівня урожайності та повного задоволення у кормах пропонується використовувати 10 польну сівозмину: пар, озима пшениця, коренеплоди, ячмінь, горох, озима пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, соняшник, ярові зернові. Ефективна діяльність органічного господарства базується на таких принципах: першочергове використання продукції на власну сировину, чітке дотримання сівозмін, а потім на реалізацію; плинний догляд за тваринами та постійний санітарний контроль за тваринами, дотримання принципів диверсифікації виробництва, використання лише органічних технологій, реалізація продукції лише як органічної за належною ціною згідно з необхідною документацією, забезпечення оптимального балансу між галузями та окремими видами продукції. Органічне виробництво має розвиватися у господарствах великого розміру, де вартість валової продукції у порівняних цінах перевищує 10 млн грн., що надасть можливість покрити витрати на розвиток виробництва та сертифікацію. У даному випадку витрати на сертифікацію продукції та організацію власної лабораторії якості дорівнюватиме 150 тис грн щорічно. Розрахунки показують, що прибутковість досягається за умов залучення у виробництво понад 5000 га сільськогосподарських угідь.

З причини специфічних умов використання органічної продукції споживачами вартість товарної продукції буде значно перевищувати валову, навіть при тому, що товарність більшості видів продукції буде нижче 50%, а деякі культури не будуть спрямовані на реалізацію взагалі. Так по галузі рослинництва, товарна продукція перевищує валову у 7,7 разів. Незважаючи на «кормову» спрямованість рослинництва прибуток даного типу господарства буде досягати 21 млн грн, при рентабельності 34%.

Спеціалізація сільськогосподарських підприємств, що займаються виробництвом органічної продукції має зерно-м'ясний напрям. При цьому, для забезпечення прибутковості підприємства, основні види товарної продукції мають бути спрямовані лише на реалізацію, та не використовуватись як сировина у потребах господарства. Такими видами продукції виступають жито та яловичина, які є конкурентними на органічному ринку як внутрішньому так і зовнішньому. Їх виробництво дозволить одержати виручку з одиниці ресурсів відповідно 38,6 тис грн/га та 11,8 тис грн/гол. Взагалі вирощування жита характеризується конкурентною віддачею ресурсів: займаючи 11% посівних площ, виробництво жита надаватиме 26% виручки від реалізації взагалі по господарству. Майже 45% посівних площ відводиться під вирощування пшениці та ячменю з причини дотримання сівозмін та повного задоволення у потребах кормового раціону. Виручка з одиниці площі дорівнюватиме відповідно 2,0 та 12,8 тис. грн. Більша частина соняшнику вирощується для подальшого використання у власному виробництві. Пропонується реалізовувати лише 22% на органічну олію. Особливості ведення органічного сільського господарства потребують віддачі переваги виробництву телятини та молока ніж свинини, що вимагає збільшити структуру поголів'я ВРХ до 80%. Сьогодні телятина на м'ясному ринку враховується як дієтичний продукт, більш того виробництво дитячого

харчування вимагає плинного дотримання технологій, які передбачають використання якісної сировини. Отже необхідно, щоб виробництво було спрямовано на конкурентний ринок та підтримати його спроможність перш за все на рівні підприємства та регіонального ринку. З цього приводу, основним показником, який свідчить про конкурентоспроможність виступає різниця між виробничою та реалізаційною ціною продукції. Таким чином, зміни у виробництві повинні зосередитися на цих двох показниках. Так як органічний ринок України можна сьогодні назвати олігополістичним, що свідчить про неможливість конкретного виробника впливати на неї, то стратегічні цілі підприємства повинні зосередитися на зниженні собівартості одиниці продукції. Більш того підприємство має бути впевнено, що використовує органічну сировину. Вирощування кормових культур надає можливість зменшити собівартість продукції. Індекс якісної продуктивності даних культур низький, однак виступаючи в якості сировини, кормові культури постають рушійною силою конкурентоспроможності окремих галузей тваринництва. Крім того, даний вид продукції не приймається споживачем в якості органічної. Тому, товарність коренеплодів, кукурудзи, гороху та вівсу не перебільшує 5%, однак їх частку у структурі посівних площ сягає 22%.

Таблиця 2

Оптимальні параметри органічного виробництва у сільськогосподарських підприємствах

№	Види продукції	Показники					
		частка у товарній продукції, %	структура поголів'я, %	структура посівних площ, %	спрамування на власні потреби, %	ціна реалізації продукції, грн/ц	виручка у розрахунку на одиницю ресурсів, грн/га (гол)
1	Жито	25,9	-	11,1	-	950	38569,0
2	М'ясо ВРХ	20,4	53,2	-	-	4750	11874,9
3	Ячмінь	17,3	-	22,2	58,5	950	12837,9
4	Кукурудза	13,9	-	11,1	38,1	420	20627,4
5	Молоко	11,2	26,3	-	3,4	1800	21888,0
6	М'ясо свиней	7,3	20,5	-	-	4150	5311,7
7	Пшениця	2,7	-	22,2	87,3	820	1988,8
8	Соняшник	1,3	-	11,1	88,0	1250	1978,6
9	Горох	-	-	11,1	100,0	-	-
10	Коренеплоди	-	-	2,1	95,9	-	-
11	Кукурудза на силос	-	-	-	98,6	-	-
12	Овес	-	-	9,0	99,8	-	-
	Разом	100,0	100,0	100,0	*	*	*

Таблиця 3

Конкурентоспроможність вирощування органічної пшениці

Показники	Інтенсивна технологія	Органічне виробництво	Органічне виробництво порівняно з інтенсивною технологією, %
Площа, га	1180	1055,22	89,4
Виробничі витрати, тис. грн.	4130,4	1553,52	37,6
у т.ч. витрати на мінеральні добрива	1682,1	0,00	0,0
Витрати на засоби захисту рослин	67,3	0,00	0,0
Основні витрати, тис. грн.	1665,1	1291,3	77,6
Обігові витрати, грн./ц	62,8	102,5	163,2
Витрати на 1 га, грн.	3500,3	1472,2	42,1
Витрати на 1 ц, грн.	100,0	77,1	77,1
Затрати праці на 1 га, люд.-год.	21,1	20,4	96,7
Затрати праці на вирощування 1 ц продукції, люд.-год.	0,6	1,1	183,3
Урожайність, ц/га	35	19,1	54,6
Валовий збір, ц	41300	20154,7	48,8
Товарність, %	95	12,7	13,4
Обсяги реалізації, ц	39235	2559,3	6,5

Показники	Інтенсивна технологія	Органічне виробництво	Органічне виробництво порівняно з інтенсивною технологією, %
Ціна реалізації продукції, грн./ц	160	820	512,5
Виручка від реалізації, тис. грн.	6277,6	2098,6	33,4
Повна собівартість, тис. грн.	4133,4	347,3	8,4
Прибуток на 1 га, грн.	1817,1	1659,7	91,3
Прибуток на 1 ц реалізованої продукції, грн.	54,7	86,9	158,9
Рентабельність, %	51,9	404,3	779,3
Норма прибутку, %	6,7	44,7	667,2
Індекс якісної продуктивності	0,999	0,790	79,1

Навіть при вирощуванні пшениці 3-4 класу, господарство має можливість отримати прибуток у розмірі 87 грн у розрахунку на один центнер продукції. Дані свідчать, що при реалізації 12,7% продукції, рентабельність органічного виробництва дорівнюватиме 404,3%. В той же час, з причини низької товарності, показники конкурентоспроможності органічної продукції програють порівняно з показниками виробництва за інтенсивною технологією. Прибуток на гектар посівної площі відповідно менший на 157,4 грн, або на 9%. Використання пшениці як сировини знижує якісну продуктивність виробництва, тим самим зменшуючи його спроможність на внутрішньому ринку. Розрахунки спростовують той факт, що органічне виробництво високо витратне, та збиткове. Вже при виробництві лише 5000 центнерів прибуток від органічної технології дорівнюватиме 2,3 тис грн, в той час як при інтенсивній технології збитковість виробництва дорівнюватиме 1,2 тис. грн. Мінімальний обсяг беззбиткового органічного виробництва дорівнюватиме 180 тонн, виробництва за інтенсивної технологією – 1713 тонн.

Залишається питання визнання продукції як органічної. Безпосередньо основні шаги щодо активізації органічного руху повинна взяти на себе держава. В той же час, з боку окремо взятих виробників необхідно здійснити заходи щодо підтримки іміджу органічності та сталого розвитку через впровадження інноваційних технологій, забезпечення подальшого росту органічного виробництва за рахунок власної сировини, організацію збутових обслуговуючих кооперативів, дотримання вищевикладених принципів органічного виробництва, ведення контролю та обліку згідно з Європейськими стандартами.

Висновки. Оптимальний термін впровадження органічного виробництва та сертифікація органічної продукції у сільськогосподарському виробництві наближений до трьох років, що обумовлює подальше формування органічного руху. Органічне виробництво має розвиватися у господарствах великого розміру, де вартість валової продукції у порівняних цінах перевищує 10 млн грн, що надасть можливість покрити витрати на розвиток виробництва та сертифікацію. Виробництво повинно бути спрямоване на застосування закритого типу виробничого процесу, а саме розвиток диверсифікаційних процесів. Використання власної лабораторії якості більш удосконалить організацію процесу органічного виробництва спеціалізація яких є зерно-м'ясною, середній розмір сільськогосподарських угідь дорівнюватиме 5500 га. Для забезпечення належного рівня урожайності та повного задоволення у кормах пропонується використовувати 10-польну сівозміну: пар, озима пшениця, коренеплоди, ячмінь, горох, озима пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, соняшник, ярові зернові. Незважаючи на «кормову» спрямованість рослинництва прибуток даного типу господарства буде досягати 21 млн грн, при рентабельності 34%. Майже 45% посівних площ відводиться під вирощування пшениці та ячменю з причини дотримання сівозмін та повного задоволення у потребах кормового раціону. Перевагою органічного виробництва є прибутковість вирощування ВРХ, у той час як при звичайному виробництві в країні виробництво яловичини у 2009 та 2010 роках було збитковим. Основною культурою як товарною, так і кормовою виступає пшениця. Мінімальний обсяг беззбиткового органічного виробництва пшениці дорівнюватиме 180 тонн, виробництва за інтенсивної технологією – 1713 тонн.

Література

1. Легеза Д. Г. Досвід органічного виробництва у сільськогосподарських підприємствах Пенсільванії / Д. Г. Легеза // Економічні науки : зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – 2010. – № 8. – С. 194-201.
2. Легеза Д. Г. Процес розвитку виробництва органічної продукції в Україні / Д. Г. Легеза // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми економіки та управління». – 2010. – № 683. – С. 99–104.
3. Легеза Д. Г. Світовий досвід органічного виробництва сільськогосподарської продукції / Д. Г. Легеза // Серія «Економічні науки» : зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – 2010. – № 3 (11). – С. 308–315.
4. Мілованов Є. В. Тенденції розвитку ринку української органічної продукції // Матеріали науково-практичного семінару «Сучасні тенденції виробництва та маркетингу органічної продукції» (Львів, 31 березня 2004 р.). – 2004. – С. 37–42.
5. Новиков Ю.Н. Организация производства в сельскохозяйственных предприятиях : практикум /

[под ред Ю. Н. Новикова, Н. М. Жуковского]. – К. : Вища школа, 1986. – 311 с.

6. Сучкова В.М. Методичні підходи до обґрунтування ціни пропозиції на органічну продукцію / В.М. Сучкова // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 110 – 115.

7. Ходаківська О. В. Світова практика державного регулювання та підтримки органічного виробництва / О. В. Ходаківська, С. Г. Корчинська // Вісник Харківського національного університету сільського господарства : Серія «Економічні науки». – 2011. – Вип. 113. – С. 418–423.

Надійшла 16.08.2011

УДК 65.016.7:621

І. В. БАБІЙ

Хмельницький національний університет

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В МЕХАНІЗМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ МАШИНОБУДІВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Досліджено існуючі складові потенціалу машинобудівних підприємств та можливість їх використання для успішного функціонування, запропоновано метод оцінки виробничого потенціалу промислових підприємств.

The existing components of potential of machine-building enterprise and possibility of their use for successful functioning of the enterprise have been investigated, the method of an estimation of industrial potential of the industrial enterprises has been offered.

Ключові слова: потенціал підприємства, антикризове управління підприємствами, стабілізація діяльності підприємства, структурні зміни на підприємстві.

Вступ. Одним з основних чинників, що впливає на конкурентоспроможність, прибутковість та досягнення відповідного рівня в галузі управління підприємством є повнота використання можливостей даного підприємства, його потенціалу. Потенціал підприємства – це не тільки наявні для використання ресурси та можливості підприємства, це й здатність підприємства ефективно їх використовувати. Неповне та невміле застосування ресурсів підприємства може привести його до нульових прибутків та до банкрутства. Тому вірне використання та оцінка складу потенціалу підприємства є досить важливим для подальшого його ефективного функціонування.

Аналіз останніх наукових досліджень показав, що впродовж десятиліть поняття потенціал досить різноманітно трактувалось багатьма вченими, такими як Должанський І.З., Грещак М.Г., Гришко В.А., Іщук С., Краснокутська Н.С., Лапін Е.В., Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. та багатьма іншими.

Основний розділ. Спочатку термін «потенціал» використовувався в точних науках. На другому етапі поняття потенціал знаходить своє практичне застосування при дослідженні різних галузей виробництва. У цей час широко використовуються такі поняття, як «економічний потенціал країни», «народногосподарський потенціал». На третьому етапі використання терміну потенціал зміщується у бік дослідження потенціалу організації. З'являються такі терміни, як «виробничий потенціал підприємства» та «економічний потенціал підприємства». На сьогодні в період активізації четвертого етапу дослідження одержала подальший розвиток концепція потенціалу організації. У цей період науковці приділяють значну увагу дослідженню конкурентоспроможного потенціалу, стратегічного потенціалу, трудового потенціалу, інформаційного потенціалу тощо [1].

В економічній літературі й досі немає єдиної спільної думки про зміст даного поняття, відсутнє однозначне трактування суті потенціалу підприємства, який розглядається або як сукупність ресурсів, або як можливість господарської одиниці досягти мети виробництва, або як здатність персоналу виконувати поставлені перед підприємством завдання. Таким чином, практично всі визначення даної категорії тією чи іншою мірою спираються на ресурси підприємства, з одного боку, та досягнення з їхньою допомогою поставлених цілей, з іншого боку.

У внутрішній структурі підприємства виділяють такі функціональні області, як маркетинг, виробництво, працівників, менеджмент, фінанси, інформацію, які є складовими потенціалу підприємства. Досить розповсюдженим є умовний поділ потенціалу на об'єктні та суб'єктні складові (рис. 1) [5, 7].

Об'єктні складові – це сукупність ресурсів, які споживаються під час виробництва та відтворюються у процесі функціонування.

До об'єктних складових відноситься виробничий, інноваційний, інформаційний, інфраструктурний та фінансовий потенціал, а також потенціал відтворення.

Як бачимо, виробничий потенціал промислового підприємства – це складна, система, яка формується з множинних елементів, що перебувають у взаємозв'язку і взаємодії і виконують різні функції в процесі виготовлення продукції необхідної кількості та якості в терміни, визначені ринком. До виробничого потенціалу відносять основні виробничі фонди, промислово-виробничий персонал (робітників), сировину та матеріали [4].

Інноваційний потенціал може бути як стратегічного, так і поточного рівня. Поточний рівень